

ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΣΤΗ ΜΕΣΗΜΒΡΙΝΗ ΡΩΣΙΑ 1919

ΚΕΙΜΕΝΟ-ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ:
Ταγματάρχης (ΠΒ) Ιωάννης Γεμεντζής, Ιστορικός

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Οι επιχειρήσεις στη Μεσημβρινή Ρωσία, στις οποίες συμμετείχε το Ελληνικό Εκστρατευτικό Σώμα, πραγματοποιήθηκαν στο νοτιοδυτικό τμήμα της Ουκρανίας και στη χερσόνησο της Κριμαίας¹. Η Ουκρανία καταλαμβάνει το νοτιοδυτικό τμήμα της Ευρωπαϊκής Ρωσίας και έχει μεγάλο γεωργικό πλούτο. Το 1918 οι σύμμαχοι αποφάσισαν την εκστρατεία στην Ρωσία εναντίον των Μπολσεβίκων και η διεξαγωγή της ανατέθηκε στις γαλλικές ένοπλες δυνάμεις. Ο κύριος λόγος που προκάλεσε την συμμαχική απόφαση ήταν η αποκατάσταση του Ανατολικού Μετώπου, προς παρεμπόδιση του ανεφοδιασμού των Γερμανών από τη Ρωσία, με την υπογραφή όμως της ανακωχής στις 11 Νοεμβρίου 1918, έπαψε να υφίσταται ο κύριος λόγος της επεμβάσεως των συμμάχων στη Ρωσία. Η επικράτηση όμως των Μπολσεβίκων στην Ρωσία έθιγε τα οικονομικά συμφέροντα των συμμάχων, καθώς οι Μπολσεβίκοι δεν αναγνώριζαν τα χρέη της Ρωσίας προς τους συμμάχους. Απότοκο γεγονός όλων των παραπάνω ήταν η πραγματοποίηση της υπόψη εκστρατείας το 1919.

Η αποστολή ελληνικών στρατευμάτων στη Μεσημβρινή Ρωσία στις 1/14 Ιανουαρίου του 1919² ήταν η πρώτη υπερπόντια εκστρατεία της χώρας μας. Η Ελλάδα συμμετείχε στο πλ ευρό των συμμάχων με το Α΄ Σώμα Στρατού και η συμμετοχή της κρίθηκε επιβεβλημένη λόγω των πλεονεκτημάτων που θα εξασφαλιζόνταν στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων για την προώθηση των εθνικών διεκδικήσεων. Το Ελληνικό Εκστρατευτικό Σώμα δεν έδρασε ως σύνολο, αλλά κατά τμήματα, τα οποία υπάγονταν, εκτός από σπάνιες εξαιρέσεις, στη διοίκηση Γάλλων αξιωματικών. Γενικώς μπορεί να λεχθεί ότι οι ελληνικές δυνάμεις στη Μεσημβρινή Ρωσία τίμησαν τα όπλα τους μέχρι τέλους. Αποτέλεσαν μεταξύ των συμμαχικών στρατευμάτων τα πλέον συμπα-

¹ Η ακριβής περιοχή που έλαβαν χώρα οι επιχειρήσεις του Ελληνικού Εκστρατευτικού Σώματος βρίσκεται μεταξύ των ποταμών Δνείπερου και Δνείστερου και έχει πλάτος 220 περίπου χιλιόμετρα μεταξύ Χερσώνος και Μπέντερ.

² Η πρώτη ημερομηνία αναφέρεται στο παλιό ή Ιουλιανό ημερολόγιο που ήταν σε χρήση την περίοδο των επιχειρήσεων και η δεύτερη στο νέο ή Γρηγοριανό ημερολόγιο που άρχισε να χρησιμοποιείται στην Ελλάδα το 1923.

γή και αξιόμαχα τμήματα. Η στάση τους υπήρξε ιδιαίτερα πολιτισμένη, η δε δράση τους επιτυχής και γενναία παρά τις αντίξοες συνθήκες που είχαν να αντιμετωπίσουν. Αναδείχθηκαν στον κυριότερο παράγοντα σε αυτή την εκστρατεία και έφεραν αγόγγυστα το βάρος του αγώνα. Συνεχώς μαχόμενα από τη στιγμή που αποβιβάστηκαν στο ρωσικό έδαφος, μέχρι και την εκκένωση της Οδησσού και της Σεβαστουπόλεως, με ακατάσχετη ορμή και υψηλό ηθικό, δίκαια επέσυραν επαίνους τόσο από τους συμμάχους όσο και από τους Ρώσους. Η Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού του ελληνικού Γενικού Επιτελείου, έχει εκδώσει σχετικά με το θέμα ένα βιβλίο με τίτλο «Το Ελληνικό Εκστρατευτικό Σώμα στη Μεσημβρινή Ρωσία 1919», 446 σελίδων.

Στο πλαίσιο της συμμαχικής εκστρατείας, μπορεί κάποιος να παρακολουθήσει την πολιτική και κυρίως την στρατιωτική συνεργασία μεταξύ Γάλλων και Ελλήνων. Ένας λοιπόν ασφαλής τρόπος προσέγγισης του όλου θέματος θα ήταν η αντικειμενική κριτική των όρων πάνω στους οποίους εδραιώθηκε αυτή η συνεργασία καθώς και τα αποτελέσματά της, δανειζόμενοι μεθοδολογικά εργαλεία από το εννοιολογικό οπλοστάσιο της ιστορικής επιστήμης.

Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗ ΡΩΣΙΑ

Μετά την επανάσταση των Μπολσεβίκων, τον Οκτώβριο του 1917, η Ρωσία υπέγραψε ανακωχή με τη Γερμανία και έτσι έπαψε να υφίσταται το Ανατολικό μέτωπο κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου³. Με τη συνθήκη ειρήνης του Μπρεστ-Λιτόφσκ (19 Φεβρουαρίου/3 Μαρτίου 1918) μεταξύ Γερμανών και Μπολσεβίκων, η Ρωσία αναγκάστηκε να αποδεχθεί την ανεξαρτησία της Φινλανδίας, των κρατών της Βαλτικής, της Βεσσαραβίας της Ουκρανίας και του Καυκάσου. Οι Μπολσεβίκοι όμως της Ουκρανίας αρνήθηκαν από την αρχή τον αποχωρισμό τους από το ρωσικό κράτος. Οι Γερμανοί, οι οποίοι απέβλεπαν στην εκμετάλλευση των πλούσιων πόρων της Ουκρανίας, υπέγραψαν με την κυβέρνηση του Χαρκόβου της «Λαϊκής Ουκρανικής Δημοκρατίας», ξεχωριστή συνθήκη στο Μπρεστ-Λιτόφσκ, που περιελάμβανε και επισιτιστικές συμφωνίες. Ταυτόχρονα όμως εγκαταστάθηκε στο Κίεβο άλλη αριστερή κυβέρνηση⁴, η οποία ανέλαβε ένοπλη αντί-

σταση εναντίον τριών μετώπων, των Μπολσεβίκων, των στρατευμάτων της «Λαϊκής Ουκρανικής Δημοκρατίας» και των Γερμανών. Έτσι τελικά δημιουργήθηκε πραγματικά μια χαώδης κατάσταση στην Ουκρανία⁵.

Ο γερμανικός στρατός διέθεσε συνοδικά πέντε μεραρχίες για την αποκατάσταση της τάξης στη συγκεκριμένη περιοχή. Η Γερμανία γνώριζε καλά τα στρατιωτικά πλεονεκτήματα που θα της προσέφερε η εκμετάλλευση των πλούσιων πόρων της εύφορης αυτής περιοχής. Έπειτα από συμφωνία με τη «Λαϊκή Ουκρανική Δημοκρατία» κατελήφθησαν από τα γερμανικά στρατεύματα το Κίεβο (17 Φεβρουαρίου/2 Μαρτίου 1918), η Οδησσός (28 Φεβρουαρίου/13 Μαρτίου 1918), το Νικολάιεφ (4/17 Μαρτίου 1918), η Χερσώνα (28 Μαρτίου/10 Απριλίου 1918), η Σεβαστούπολη (18 Απριλίου/1 Μαΐου 1918) και το Ροστόβ στο ποταμό Ντον (27 Απριλίου/10 Μαΐου 1918). Απότοκο γεγονός των παραπάνω ενεργειών ήταν ότι η Γερμανία κατάφερε να σπάσει τον αποκλεισμό των

---

³ 19 Νοεμβρίου/2 Δεκεμβρίου 1917.

⁴ Μαξιμαλιστές ή Πετλιουριανοί από τον Πετλιούρα.

⁵ Αντιστράτηγος Κωνσταντίνου Νίδερ, «Η Εκστρατεία εις Ουκρανίαν», δημοσιευμένη στην «Μεγάλη Στρατιωτικήν και Ναυτικήν Εγκυκλοπαίδεια».

συμμάχων εκμεταλλευόμενη τους πλούσιους πόρους της Ουκρανίας και ταυτόχρονα να δημιουργήσει, υπό τον έλεγχό της, ένα τείχος κατά του Μπολσεβικισμού.

Την ημέρα της αναστολής των επιχειρήσεων μεταξύ Ρωσίας και Γερμανίας (19 Νοεμβρίου/2 Δεκεμβρίου 1917), οι Ρώσοι στρατηγοί Κορνίλωφ, Ντενίκιν και Αλεξέιφ υποστηριζόμενοι από πιστούς Κοζάκους της περιοχής, ύψωσαν τη σημαία της αντεπανάστασης στο Ντον⁶. Σκοπός τους ήταν η διατήρηση της ακεραιότητας της Ρωσίας εναντίον κάθε μορφής τυραννικής διακυβερνήσεως και η συνέχιση του αγώνα στο πλευρό των συμμάχων. Η εθελοντική αυτή στρατιά με την πάροδο του χρόνου γινόταν συνεχώς ισχυρότερη. Το Σεπτέμβριο του 1918 σκοτώθηκε ο Στρατηγός Κορνίλωφ και απεβίωσε ο Στρατηγός Αλεξέιφ, οπότε την αρχηγία της εθελοντικής στρατιάς ανέλαβε ο Στρατηγός Ντενίκιν.

ΣΥΜΜΑΧΙΚΗ ΕΠΕΜΒΑΣΗ ΣΤΗ ΡΩΣΙΑ

Στο τέλος του 1917 φάνηκε απαραίτητη για την επιτυχία του συμμαχικού αγώνα, η αποκατάσταση του Ανατολικού Μετώπου, προς παρεμπόδιση του ανεφοδιασμού των Γερμανών από τη Ρωσία. Με τη συνθήκη του Μπρεστ-Λιτόφσκ οι σιτοβολώνες της Ουκρανίας και της Σιβηρίας, τα πετρέλαια της Κασπίας θάλασσας και όλες οι πλουτοπαραγωγικές πηγές της απέραντης Ρωσίας, θα συνέβαλλαν στη συντήρηση των γερμανικών στρατευμάτων. Τη δεδομένη στιγμή κανείς δεν προέβλεπε το γρήγορο τερματισμό του πολέμου, οπότε ο ανεφοδιασμός από τη Ρωσία θα συνέβαλλε στην αναζωογόνηση των Γερμανοαυστριακών και στην παράταση του αγώνα. Οι σύμμαχοι λοιπόν για την αποκατάσταση του Ανατολικού Μετώπου στηρίχθηκαν κυρίως

στη στρατιά του Ντενίκιν, που βρισκόταν στη νότια Ρωσία, και στις δυνάμεις του Κοϊτσάκ, που ήλεγχαν τη Σιβηρία με τη συμμετοχή και μιας τσεχοσλοβάκικης στρατιάς, η οποία είχε συκροτηθεί στη Ρωσία⁷ (Σχεδιάγραμμα 1).

Με την υπογραφή της ανακωχής στις 11 Νοεμβρίου 1918, έπαψε να υφίσταται ο κύριος λόγος της επεμβάσεως των συμμάχων στη Ρωσία, δηλαδή η ανασύσταση του Ανατολικού Μετώπου. Στην Ευρώπη, όμως, είχε γίνει αντιληπτό ότι δεν ήταν δυνατό να γίνεται λόγος για ευρωπαϊκή ειρήνη, εφόσον στο Βορρά επικρατούσε το μπολσεβίκικο χάος. Η πρώτη γνώμη που διαμορφώθηκε ήταν ότι επιβαλλόταν η άμεση ένοπλη επέμβαση για την κατάπνιξη του κομμουνισμού στη Ρωσία και την επιβολή μιας δημοκρατικής τάξεως. Η γνώμη αυτή εγκαταλείφθηκε γιατί, λόγω του κάματος από τον τετραετή πόλεμο, κανείς από τους συμμάχους δεν δεχόταν να αναλάβει τις ευθύνες μιας στρατιωτικής ενέργειας, που λόγω των ιδιαίτερων γεωγραφικών συνθηκών της Ρωσίας, θα προσλάμβανε αναγκαστικά γιγαντιαίες διαστάσεις.

Η δεύτερη γνώμη, που υιοθέτησε η Αγγλία, ήταν να οργανωθεί μία συνεχής απομονωτική ζώνη από τη Βαλτική μέχρι τη Μαύρη θάλασσα, που θα παρεμπόδιζε την επέκταση του κομμουνισμού προς το Νότο και τη Δύση και επιπλέον θα άφηνε ελεύθερη και χωρίς ξένες επεμβάσεις την εξέλιξη της πολιτικής καταστάσεως στη Ρωσία. Ως παράγοντες για την ίδρυση της πιο πάνω ζώνης υπολογίζονταν η Πολωνία και η Ρουμανία. Αλλά και η γνώμη αυτή αποδείχθηκε ότι ήταν ανεφάρμοστη, γιατί η μεν Πολωνία μόλις τότε συκροτούσαν σε κράτος και ήταν απασχολημένη με τους Γερμανούς, η δε Ρουμανία εξουθενωμένη

⁶ ΓΕΣ/ΔΙΣ, «Το Ελληνικόν Εκστρατευτικόν Σώμα εις Μεσημβρινήν Ρωσίαν, 1919», σελ. 4.

⁷ Στις αρχές του πολέμου μεγάλο μέρος των Τσεχοσλοβάκων που διέμεναν στην Ρωσία κατετάγησαν εθελοντικά στον ρωσικό στρατό, σε αυτούς προστέθηκαν και Τσεχοσλοβάκοι αιχμάλωτοι πολέμου ή λιποτάκτες δημιουργώντας έτσι στην περιοχή της Σιβηρίας την τσεχοσλοβάκικη στρατιά δυνάμεως 60.000 ανδρών (Όπως παραπάνω, σελ. 6).

Σχεδιάγραμμα 1

από τη γερμανική κατοχή που είχε προηγηθεί, επιτηρούσε τα συγγρικά σύνορα και ήταν ανάκνη για σοβαρή δράση.

Με την επικράτηση των Μπολσεβίκων, τα μεγάλα οικονομικά συμφέροντα των συμμάχων στη Ρωσία, ιδιαίτερα των Γάλλων, πλήττονταν από την κατηγορηματική άρνηση των Μπολσεβίκων να αναγνώρισουν τα χρέη της τσαρικής Ρωσίας προς τους συμμάχους. Η Γαλλία, η Μεγάλη Βρετανία και οι Ηνωμένες Πολιτείες χορηγούσαν στη Ρωσία τεράστιες ποσότητες πυρομαχικών, στρατιωτικού υλικού και τροφίμων. Η πηρωμή αυτών των αγορών γίνονταν από την τσαρική κυβέρνηση με δάνεια, τα οποία οι μπολσεβίκοι δεν αναγνώριζαν.

ΕΠΕΜΒΑΣΗ ΤΩΝ ΑΓΓΛΩΝ

Μετά την υπογραφή της ανακωχής από την Τουρκία, ο αγγλικός στόλος εισήλθε στη Μαύρη Θάλασσα. Κατόπιν σχετικής εκθέσεως της αγγλικής στρατιωτικής αποστολής που πήγε στη Νοβοροσίσκ, η αγγλική

κυβέρνηση αποφάσισε στις 14 Νοεμβρίου 1918 να ενισχύσει το Στρατηγό Ντενίκιν με οπλισμό και πυρομαχικά και απέστειλε στη Σιβηρία και άλλους αξιωματικούς και υλικά, αναγνωρίζουσα συγχρόνως defacto την κυβέρνηση του Ομοκ. Στις 29 Νοεμβρίου 1918 η αγγλική κυβέρνηση καθόριζε την πολιτική της έναντι της Ρωσίας σύμφωνα με την οποία: «Ουδέποτε η Αγγλία διανοήθηκε να αναμιχθεί έναντι της Ρωσίας, αλλά δεν μπορούσε να εγκαταλείψει τις υποχρεώσεις που είχε αναλάβει, ούτε και να προδώσει τα ίδια τα συμφέροντά της». Σύμφωνα με τα πιο πάνω η αγγλική κυβέρνηση υπαγόρευσε στους αντιπροσώπους της στο Βηλαδιβοστόκ και τον Αρχάγγελο τις πιο κάτω γενικές γραμμές της πολιτικής της έναντι της Ρωσίας.

➤ Προσωρινή διατήρηση της κατοχής των λιμανιών του Αρχαγγέλου και του Μουρμάνσκ.

➤ Εξακολούθηση της εκστρατείας στη Σιβηρία.

► Προσπάθεια να μεταπεισθούν οι Τσέχοι να παραμείνουν στη Δυτική Σιβηρία.

► Κατάληψη της σιδηροδρομικής γραμμής Βακού-Βατούμ με πέντε ταξιαρχίες.

► Ενίσχυση του Στρατηγού Ντενικίν στη Νοβοροσίτσκ με πολεμικό υλικό.

► Χορήγηση πολεμικού υλικού στα Βαλτικά κράτη⁸.

ΕΠΕΜΒΑΣΗ ΤΩΝ ΓΑΛΛΩΝ

Ο Στρατηγός Φρανσαί ντ' Εσπεραί είχε αντιταχθεί από τον Οκτώβριο του 1918 στα σχέδια των συμμάχων να επέμβουν στη Ρωσία, πριν ακόμα συναφθεί η ανακωχή με τη Γερμανία. Στις 27 Οκτωβρίου ο πρωθυπουργός της Γαλλίας Κλιεμανσό τον είχε ενημερώσει για τις προθέσεις των Συμμάχων

να επέμβουν με κύριο σκοπό όπως έλεγε: «να συνεχίσουμε εκεί την πάλη κατά των Κεντρικών Δυνάμεων, αλλά και όπως πραγματοποιήσουμε τον οικονομικό αποκλεισμό του Μπολσεβικισμού και να προκαλέσουμε την πτώση του»⁹. Ο Φρανσαί ντ' Εσπεραί τόνισε ότι τα στρατεύματά του δεν επαρκούσαν προκειμένου να εισέλθουν στην παγωμένη αυτή χώρα ιδίως μέσα στο χειμώνα. Θα μπορούσαν μόνο να κρατήσουν την Οδησσό και τα γειτονικά λιμάνια. Επίσης ότι τα στρατεύματα αυτά θα έβληπαν δυσάρεστα τις επιχειρήσεις ή την κατάληψη της Ουκρανίας και Ρωσίας, αντί να εισέλθουν θριαμβευτές στη Γερμανία, και αυτό θα είχε σαν αποτέλεσμα τον κίνδυνο να προκληθούν σοβαρά επεισόδια εντός του στρατεύματος¹⁰.

⁸ Όπως παραπάνω, σελ. 10-11.

⁹ Όπως παραπάνω, Παράρτημα 1, σελ. 293 (Εκστρατεία του Α' ΣΣ στη Μεσημβρινή Ρωσία, από το Αρχείο της ΓΕΣ/ΔΙΣ, Φ 263 Α).

¹⁰ Όπως παραπάνω, Παράρτημα 2, σελ. 294 (Εκστρατεία του Α' ΣΣ στη Μεσημβρινή Ρωσία, από το Αρχείο της ΓΕΣ/ΔΙΣ, Φ 263 Α).

Σχεδιάγραμμα 2

Στις 18 Δεκεμβρίου 1918 αποβιβάστηκε στην Οδησσό η 156^η Γαλλική Μεραρχία με τον Στρατηγό Μποριούς, υπό την προστασία μιας Μοίρας του Γαλλικού στόλου με τον Ναύαρχο Λεζαί, κατά τη στιγμή που ο Πετλιούρα κατείχε τα 3/4 της πόλεως. Στις 26 Δεκεμβρίου τμήματα της μεραρχίας αποβιβάστηκαν στη Σεβαστούπολη. Μια ακόμη γαλλική μεραρχία, η 30η (Στρατηγός Νερέη) στάλθηκε από τη Ρουμανία. Η σύνθεση των δύο γαλλικών μεραρχιών ήταν ατελής γιατί είχε αρχίσει η αποστράτευση του Γαλλικού Στρατού (το σύνολο των δύο μεραρχιών ήταν 12 τάγματα με 30 τυφέκια κάθε λόχος). Στις 10 Ιανουαρίου 1919 έφτασε στην Οδησσό ο Στρατηγός Ντ' Ανσέλημ με το επιτελείο της 1^{ης} Ομάδας Μεραρχιών (Ι.Ο.Μ.). Επιτελήρχης ήταν ο Γάλλος Συνταγματάρχης Φρεϊντεμπέρκ, προκειμένου να ασκήσει τη διοίκηση των συμμαχικών δυνάμεων στη Μεσομβρινή Ρωσία, υπό την εποπτεία του Γάλλου Στρατηγού Μπετερλώ, Διοικητού της Στρατιάς Δουνάβεως¹¹. Οι δυνάμεις ήταν:

➤ Η 156^η Γαλλική Μεραρχία υπό το

Στρατηγό Μποριούς (175°, 176° Συντάγματα Πεζικού και 1° Αφρικανικό Σύνταγμα Μετόπισθεν).

➤ Η 30^η Γαλλική Μεραρχία υπό το Στρατηγό Νερέη (40°, 58°, 61° Συντάγματα Πεζικού).

➤ Η 16^η Γαλλική Αποικιακή Μεραρχία.

➤ Το 4° Σύνταγμα Έφιππων Κυνηγών Αφρικής.

➤ Δύο Μοίρες αεροπλάνων και όρκος αεροπορίας υπό τον Ταγματάρχη Σε.

➤ Η 4^η Ποθωνική Μεραρχία που βρισκόταν στην Οδησσό υπό το Στρατηγό Ζελιγκόγσκυ. (έλαβαν μέρος στις επιχειρήσεις μόνο δύο τάγματα, δύο ίπες και δύο πυροβολαρχίες).

➤ Τα τμήματα της Ρώσικης Εθελοντικής Στρατιάς (ΡΕΣ) του Ντενίκιν τα οποία βρίσκονταν στην Οδησσό υπό το Στρατηγό Τσιμανόβσκυ και αυτά που βρίσκονταν στην Κριμαία υπό το Στρατηγό Μπορόσκυ.

➤ Το Α' ΣΣ (Iη, IIη και IIIη Μεραρχίες) υπό το Στρατηγό Νίδερ που προπαρασκευάζονταν στη Μακεδονία για την αποστολή τους στην Οδησσό (έλαβαν μέρος η IIα και η XIIIη Μεραρ-

¹¹ Από το σημείωμα του Ιστορικού τμήματος του Γαλλικού Επιτελείου.

Ο Στρατ. Νίδερ μετά του επιτελείου του, έξωθι της εν Κων/πολεις Ελλ. Πρεσβείας μετά την άφιξη των εκ Ρουμανίας (31 Μαΐου 1919).

χίες, δύναμη 23.351 άνδρες. Η In Μερραρχία δεν έλαβε μέρος στις επιχειρήσεις, αλλιά παρέμεινε συγκεντρωμένη στην Καβάλλα).

Κατά την περίοδο αυτή οι Μπολσεβίκοι στο Κίεβο διέθεσαν από την κεντρική Ρωσία τέσσερα Σύνταγματα τακτικού στρατού των Σοβιέτ που υπήρξαν ο πυρήνας της τοπικής στρατολογίας οπαδών των Μπολσεβίκων. Με αυτό τον τρόπο δημιουργήθηκαν τρεις στρατιές (Σχεδιάγραμμα 2):

➤ Η πρώτη στρατιά του Κέντρου ή Στρατιά του Κιέβου. Η συνολική δύναμη ήταν 45.000 άνδρες, με ανάλογο πυροβολικό διάφορων διαμετρημάτων και ιππικό.

➤ Η δεύτερη στρατιά ή Στρατιά Χαρκόβου. Η συνολική δύναμη ήταν 83.000 άνδρες και αποτελούνταν από τρία σώματα στρατού. Το πρώτο υπό τον Αταμάνο Γρηγόριεφ¹², το δεύτερο υπό τον Μανκό

και το τρίτο υπό τον Ντιμπένκο.

➤ Η τρίτη στρατιά ή Στρατιά Βινίτσης. Η συνολική δύναμη ήταν 71.000 άνδρες¹³.

Οι δυνάμεις των Μπολσεβίκων βρισκόνταν σε αγώνα εναντίον των Ουκρανών του Πετλιούρα. Τις συμμαχικές δυνάμεις αντιμετώπισε το Σώμα Στρατού του Αταμάνου Γρηγόριεφ συνολικής δύναμης 31.000 ανδρών¹⁴. Οι γαλλικές δυνάμεις αρχικά επιζήτησαν τη σύμπραξη των δυνάμεων του Ντενίκιν, οι οποίες μάχονταν κατά των αυτονομιστών του Πετλιούρα. Με αυτό τον τρόπο διέθεσαν τον Πετλιούρα εναντίον τους. Ήταν ένα σοβαρό σφάλμα, γιατί ο Πετλιούρα είχε μεγάλη επιρροή στο λαό της Ουκρανίας και η αντίθεση αυτή συνέτεινε εκτός των άλλων λόγων, στη σύμπραξη των Ουκρανών με τους Μπολσεβίκους εναντίον των συμμάχων.

¹² Πρώην λοχαγός του ρωσικού στρατού, που διακρίθηκε κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

¹³ ΓΕΣ/ΔΙΣ, «Το Ελληνικόν Εκστρατευτικόν Σώμα εις Μεσημβρινήν Ρωσίαν, 1919», σελ. 34-39.

¹⁴ Το συγκεκριμένο σώμα στρατού αποτελούνταν από τη Μερραρχία Δνεϊστερου, την In Μερραρχία του Σοβιέτ, ένα Σύνταγμα Κοζάκων και το Σύνταγμα του Εραζίνσκου.

Ο εργατικός πληθυσμός της Οδησού και των άλλων πόλεων είχε στην κατοχή του οπλισμό και ήταν πρόθυμος να συμπράξει με τους Μπολσεβίκους. Η προπαγάνδα και η διάβρωση των συμμαχικών δυνάμεων στην Οδησσό, άρχισε αμέσως από τους πράκτορες του Σοβιέτ που διέδιδαν μεταξύ των στρατιωτών και των ναυτών, ότι τους έστειλαν να θυσιαστούν μακριά από την πατρίδα τους για τα συμφέροντα των Γάλλων τραπεζιτών και βιομηχάνων¹⁵.

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΕΚΣΤΡΑΤΕΥΤΙΚΟ ΣΩΜΑ

Η ελληνική κυβέρνηση και συγκεκριμένα ο πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος έκρινε απαραίτητη την ελληνική συμμετοχή στην εκστρατεία στην Ουκρανία, προκειμένου να εξασφαλίσει την υποστήριξη των συμμάχων στην εκπλήρωση των εθνικών διεκδικήσεων. Μετά τις διαπραγματεύσεις οι οποίες έγιναν στο Παρίσι το Νοέμβριο του 1918, μεταξύ των συμμάχων και της Ελλάδας, ο πρωθυπουργός της Γαλλίας Κλεμανσό και ο υπουργός Εξωτερικών Πισόν διαβεβαίωσαν τον Έλληνα πρεσβευτή στο Παρίσι Α. Ρωμανό ότι η Γαλλία θα υποστηρίξει τις ελληνικές διεκδικήσεις στη Θράκη και στη Σμύρνη, εάν η Ελλάδα συμμετάσχει στην εκστρατεία στη Μεσημβρινή Ρωσία. Κατόπιν των παραπάνω¹⁶ αποφασίστηκε να σταλεί στην Ουκρανία το Α΄ Σώμα Στρατού κατάλληλα συμπληρωμένο και οργανωμένο για την εκτέλεση της υπερπόντιας αυτής αποστολής. Διοικητής του Σώματος τοποθετήθηκε ο Στρατηγός Κωνσταντίνος Νίδερ¹⁷. Ο Στρατηγός Νίδερ παρέμεινε στη διοίκηση του Σώματος μέχρι την 21 Μαΐου 1919, οπότε και αντικα-

ταστάθηκε από τον Υποστράτηγο Ιάκωβο Νεγρεπόντη. Έδρα του Στρατηγείου του Σώματος παρέμεινε η πόλη της Καβάλας μέχρι τη 13 Μαρτίου 1919, οπότε και μεταφέρθηκε στην Οδησσό της Ουκρανίας.

Στο Α΄ Σώμα Στρατού υπάγονταν οι εξής δυνάμεις:

► I Μερραρχία, η οποία δεν έλαβε μέρος, αλλιά παρέμεινε συγκεντρωμένη στην Καβάλα, αναμένουσα τη μεταφορά της στη Μεσημβρινή Ρωσία.

► II Μερραρχία, υπό το Στρατηγό Νικόλαο Βλαχόπουλο, που περιελάμβανε τα 1^ο, 7^ο και 34^ο Συντάγματα Πεζικού, τις IIa και IIβ Μοίρες Ορειβατικού Πυροβολικού και τους 5^ο και 6^ο Λόχους Μηχανικού.

► XIII Μερραρχία, υπό το Στρατηγό Ιάκωβο Νεγρεπόντη, που περιελάμβανε τα 2^ο και 3^ο Συντάγματα Πεζικού, το 5/42 Σύνταγμα Ευζώνων, και τις XIIIa και XIIIβ Μοίρες Ορειβατικού Πυροβολικού¹⁸.

Μετά την αναδιοργάνωση και τη συμπλήρωση των μονάδων του Α΄ Σώματος Στρατού σε προσωπικό, κτήνη και κάθε είδους υλικό και οχήματα, άρχισε η μεταφορά του στη Ρωσία. Ο ανεφοδιασμός των ελληνικών στρατευμάτων θα εξασφαλιζόταν από τη γαλλική υπηρεσία με εφόδια που θα συγκεντρώνονταν στην Οδησσό.

Η πρώτη μάχη μονάδα που μεταφέρθηκε ήταν το 34^ο Σύνταγμα Πεζικού της II Μερραρχίας. Επιβιβάστηκε από το λιμάνι της Σκάλας του Σταυρού, στα ηλιοστάσια «Νορμανδία» και «Τίγρης» στις 1/15 και 2/16 Ιανουαρίου 1919, τα οποία κατέπλευσαν στο λιμάνι της Οδησού στις 7/19 και 8/20 Ιανουαρίου αντίστοιχα. Το 7ο Σύνταγμα Πεζικού μεταφέρθηκε στην

¹⁵ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ανταρσία των πληρωμάτων των γαλλικών θωρηκτών «Φρανς», «Ζαν Μπάρτ», «Βερντέν», «Ζουσίτς» και «Μιραμπώ» στο λιμάνι της Σεβαστουπόλεως στις 6/19 Απριλίου. (ΓΕΣ/ΔΙΣ, «Το Ελληνικόν Εκστρατευτικόν Σώμα εις Μεσημβρινήν Ρωσίαν, 1919», σελ. 241-242).

¹⁶ Ο Εθ. Βενιζέλος τηλεγράφησε από το Λονδίνο, όπου βρισκόταν, στον πρεσβευτή Ρωμανό τα εξής: «Παρακαλώ δηλώσατε στον πρωθυπουργό και στον υπουργό Εξωτερικών ότι ο ελληνικός στρατός είναι στην διάθεσή τους και δύνата να χρησιμοποιηθεί δια κοινό αγώνα πανταχού, όπου η αποστολή του κρίνεται αναγκαία».

¹⁷ Τηλεγραφική διαταγή υπ' αριθ. 17082 του Υπουργείου Στρατιωτικών. Αρχείο ΔΙΣ.

¹⁸ ΓΕΣ/ΔΙΣ, «Το Ελληνικόν Εκστρατευτικόν Σώμα εις Μεσημβρινήν Ρωσίαν, 1919» (συγκρότηση δυνάμεων, σελ. 401-422).

Ο Αρχιστρατηγός D' Esperey.

Ουκρανία με τα πλοία «Χερσών» και «Χί-ορς» που απέπλευσαν από τον όρμο του Σταυρού στις 9/22 Φεβρουαρίου και 20 Φεβρουαρίου/6 Μαρτίου αντίστοιχα. Το

1^ο Σύνταγμα Πεζικού μεταφέρθηκε με τα πλοία «Τίγρης», «Σηκουάνας», και «Ραιδεστός» που απέπλευσαν από το λιμάνι της Θεσσαλονίκης στις 20-22 Φεβρουαρίου/3-5 Μαρτίου. Στις 25 Φεβρουαρίου/10 Μαρτίου ολοκληρώθηκε η μεταφορά όλων των μονάδων πεζικού της II Μεραρχίας στη Ρωσία, χωρίς όμως να έχει μεταφερθεί έστω και μία μονάδα πυροβολικού της Μεραρχίας¹⁹. Κατά τον ίδιο τρόπο τμηματικά και χωρίς κατάλληλο συντονισμό μεταφέρθηκε στην Ουκρανία και η XIII ελληνική Μεραρχία. Η μεταφορά η οποία ολοκληρώθηκε στις 9/22 Μαρτίου πραγματοποιήθηκε με τα πλοία «Αυτοκράτωρ Νικόλαος», «Ευφράτης», «Ιερουσαλήμ», «Αυτοκράτωρ Αλέξανδρος» «Μηχανικός Ορκαντώφ» και «Αυτοκράτωρ Μέγας Πέτρος», στο οποίο επιβιβάστηκε και ο Διοικητής του Α΄ Σώματος Στρατού, Στρατηγός Κωνσταντίνος Νίδερ²⁰. Το σύνολο σχεδόν των ελληνικών δυνάμεων αποβιβάστηκε στην Οδησό²¹. Η είσοδος τους στον αγώνα γινόταν αμέσως μετά την άφιξη τους κατά μικρά τμήματα υπό γαλλική διοίκηση.

Ανεξάρτητα από την έκβαση της συμμαχικής επέμβασης, οι ελληνικές δυνάμεις επέδειξαν γενναιότητα και ηρωισμό κατά την τρίμηνη παραμονή τους στη νότια Ρωσία. Η δράση τους και το συλλογικό τους έργο αντικατοπτρίζεται στα ιδιαίτερος θερμά σχόλια της ανώτερης διοίκησης των συμμαχικών στρατευμάτων, του Αρχηγού του Επιτελείου του Ρουμανικού Στρατού του διοικητού της V Μεραρχίας του Ρωσικού Εθελοντικού Στρατού και της γαλλικής Βουλής. Ο διοικητής των συμμαχικών στρατευμάτων Γάλλος Στρατηγός Ντ' Ανσέλιμ σε διαταγή του στις 7 Ιουνίου 1919 αναφέρει μεταξύ άλλων την εξαιρετη δράση του ελληνικού τάγματος στη Χερσώνα²² καθώς και

¹⁹ Όπως παραπάνω, Παράρτημα 5, σελ. 300, εκ του Ιστορικού Ημερολογίου του Α΄ ΣΣ.

²⁰ Όπως παραπάνω, σελ. 56.

²¹ Το 2^ο Σύνταγμα Πεζικού και ένα Χειρουργείο της XIII Μεραρχίας αποβιβάστηκαν στην Σεβαστούπολη.

²² Όπως παραπάνω, Παράρτημα 12, σελ. 311 (Διαταγή υπ' αριθ. 12 στις 14-3-1919).

του Συνταγματάρχου Μανέτα στην Οδησό. Ο Στρατηγός Γκωντέλ, που διαδέχτηκε τον Ντ' Ανσέλιμ, σε διαταγή του στις 24 Ιουνίου 1919 εκφράζει την πλήρη ευαρέσκειά του για τις θαυμάσιες στρατιωτικές αρετές που επέδειξαν τα ελληνικά στρατεύματα, οι οποίες προκάλεσαν το θαυμασμό όλων των γαλλικών στρατευμάτων που βρίσκονταν σε επαφή μαζί τους.²³ Ο Αρχηγός του Επιτελείου του Ρουμανικού Στρατού, κατά την αποχώρηση του Ελληνικού Εκστρατευτικού Σώματος από τη Ρουμανία, εκφράζει το θαυμασμό του με έγγραφο του προς το Διοικητή των ελληνικών δυνάμεων στην Βεσσαραβία Στρατηγό Ιάκωβο Νεγρεπόντη²⁴. Η V Μεραρχία των Ρώσων Εθελοντών με έγγραφό της στις 31 Μαρτίου προς το Διοικητή του 2^{ου} ελληνικού Συντάγματος εξέφρασε το θαυμασμό της για τα ελληνικά στρατεύματα²⁵.

Η συμβολή του ελληνικού στρατού στη Μεσημβρινή Ρωσία αναγνωρίστηκε ιδιαίτερα από τη γαλλική Βουλή κατά τις διάφορες συνεδριάσεις της. Στη συνεδρίαση την 24 Μαΐου 1919, συζητήθηκε το θέμα της εκστρατείας στη Μεσημβρινή Ρωσία. Ο Γάλλος Υπουργός Στρατιωτικών δήλωσε ότι ο ελληνικός στρατός πολέμησε ανδρείως και εξέφρασε την ευγνωμοσύνη του τόσο προς τους Γάλλους όσο και προς τους Έλληνες στρατιώτες. Ο Υπουργός Εσωτερικών δήλωσε ότι η Γαλλία δεν έχει καλύτερο, πιστότερο και γενναιότερο σύμμαχο από τον ελληνικό, τον οποίο βρίσκει πάντα στο πλευρό της, και είναι ευτυχής να τον ευχαριστήσει από του βήματος εκ μέρους της γαλλικής κυβέρνησης²⁶. Τέλος ο Γάλλος βοηθητής Κεγκουεζαί, ο οποίος μετέβη στην Κριμαία και Οδησό ως μέλος Κοι-

νοβουλευτικής Επιτροπής για την εξέταση της συμμαχικής υποθέσεως στη Ρωσία, εξήρε τα ελληνικά στρατεύματα, καθώς όπου και να βρέθηκε άκουσε να μιλούν για αυτά με τους μεγαλύτερους επαίνους²⁷.

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΕΚΣΕ

Όπως προαναφέρθηκε στις 19 Ιανουαρίου 1919 άρχισε η μεταφορά του ΕΕΣ, ατμοπλοϊκώς στα λιμάνια της Μεσημβρινής Ρωσίας. Οι μονάδες του υπάγονταν στην Ιν Γαλλική Ομάδα Μεραρχιών και ποδήμησαν κατά των Μπολσεβίκων στη Χερσώνα, Κριμαία και βορείως της Οδησού, υπό γαλλική διοίκηση. Οι κυριότερες επιχειρήσεις ήταν:

➤ Επιχειρήσεις στη Χερσώνα (17/30 Ιανουαρίου μέχρι 25 Φεβρουαρίου/10 Μαρτίου 1919).

➤ Κατοχή και εγκατάληψη του Νικολάιεφ (17 Φεβρουαρίου/2 Μαρτίου μέχρι 1/14 Μαρτίου 1919).

➤ Επιχειρήσεις στο Βασιλίιβο και Μπερεζόβκαν (8/21 Φεβρουαρίου μέχρι 5/18 Μαρτίου 1919).

➤ Επιχειρήσεις στη Σέρμπκα και Μπολ Μπουγιαλίκ (6/19 Μαρτίου μέχρι 21 Μαρτίου/3 Απριλίου 1919).

➤ Επιχειρήσεις στις διαβάσεις της λίμνης Τιλιγκιούτ (1/14 Μαρτίου μέχρι 22 Μαρτίου/4 Απριλίου 1919).

➤ Σύμπτυξη προς Βεσσαραβία (19 Μαρτίου/1 Απριλίου μέχρι 29 Μαρτίου/11 Απριλίου 1919).

➤ Επιχειρήσεις στην Κριμαία (11/24 Μαρτίου μέχρι 15/28 Απριλίου 1919).

➤ Παραμονή στη Βεσσαραβία και αποχώρηση του ΕΕΣ (29 Μαρτίου/11 Απριλίου μέχρι 4/17 Ιουλίου 1919).

²³ Όπως παραπάνω, Παράρτημα 97, σελ. 383 (Διαταγή υπ' αριθ. 47 στις 24-6-1919).

²⁴ Όπως παραπάνω, Παράρτημα 97, σελ. 383 (Διαταγή υπ' αριθ. 2573, στις 22 Ιουνίου 1919).

²⁵ Α. Γεραμάνης «Εκστρατεία εις Μεσημβρινή Ρωσία 1919», σελ. 75.

²⁶ Υπτιγου Π. Καρακατσώνη, «Ιστορία της εις Ουκρανίαν και Κριμαίαν Υπερπόντιου Εκστρατείας 1919», σελ. 279 (Τηλεγράφημα του Υπουργού Εξωτερικών στο Παρίσι, Ν. Πολίτη).

²⁷ Όπως παραπάνω, σελ.279 (Τηλεγράφημα υπ' αριθ. 1862, του Έλληνα πρεσβευτή στο Παρίσι Ρωμανού, στις 25 Μαΐου 1919).

Σε όλες σχεδόν τις παραπάνω επιχειρήσεις τα ελληνικά στρατεύματα έλαβαν μέρος εντασσόμενα σε μικτά συμμαχικά αποσπάσματα με Γάλλο επικεφαλής. Η συνεργασία μεταξύ των ελληνικών και γαλλικών στρατευμάτων σε γενικές γραμμές ήταν αρμονική. Μην ηθισμονούμε ότι ο ελληνικός στρατός ήταν οργανωμένος σύμ-

φωνα με τα γαλλικά στρατιωτικά πρότυπα. Η μειωμένη όμως σύνθεση των γαλλικών μεραρχιών, είχε ως αποτέλεσμα το κύριο βάρος των επιχειρήσεων να αναλαμβάνεται από τα διαθέσιμα ελληνικά στρατεύματα. Παράλληλα, ο Γάλλος διοικητής των μικτών συμμαχικών αποσπασμάτων ήταν συχνά νεώτερος του Έλληνα επικεφαλής

των ελληνικών δυνάμεων. Η άνιση αυτή χρησιμοποίηση των ελληνικών δυνάμεων, αλλιά και τα σοβαρά προβλήματα ανεφοδιασμού προκάλεσαν την αντίδραση της ελληνικής κυβέρνησης το Μάρτιο του 1919²⁸. Η απάντηση του Στρατηγού Ντ' Ανσέλη προς τον Πρόεδρο της ελληνικής κυβέρνησης ήταν ότι αδυνατούσε να χρησιμοποιήσει στις επιχειρήσεις γαλλική δύναμη ίση προς την ελληνική. Κάθε φορά όμως που θα ενεργούν μόνο ελληνικές δυνάμεις η διοίκηση θα ανατίθεται σε Έλληνα αξιωματικό²⁹. Μόνο μετά τον Απρίλιο του 1919 κατά την παραμονή του ΕΕΣ στη Βεσσαραβία, τα ελληνικά στρατεύματα τέθηκαν υπό τις άμεσες διαταγές του Διοικητού του Α' Σώματος Στρατού, Στρατηγού Κ. Νίδερ³⁰. Μετά από τρίμηνη παραμονή στο ρουμανικό έδαφος οι μονάδες του Α' Σώματος Στρατού άρχισαν να μεταφέρονται στη Μικρά Ασία. Στις 4 Ιουλίου 1919 αναχώρησε από το Γαλά-

ζιο της Ρουμανίας το τελευταίο ελληνικό τμήμα για τη Μικρά Ασία.

Η συνεργασία μεταξύ των ελληνικών και γαλλικών στρατευμάτων σε γενικές γραμμές ήταν αρμονική. Αναμφίβολα υπήρξαν διάφορες προστριβές, οι οποίες οφείλονταν κυρίως στην ψυχολογική πίεση του πολέμου, αλλιά και στη διαβρωτική προπαγάνδα των Μπολσεβίκων³¹. Το πιο τρανταχτό παράδειγμα ήταν η στάση των Γάλλων ναυτών στο λιμάνι της Σεβαστουπόλεως τον Απρίλιο του 1919. Τα πηληρώματα των γαλλικών θωρηκτών «Φρανς», «Ζαν Μπαρτ», «Βερντέν», «Ζουστίς» και «Μιραμπώ» στασίασαν. Οι ναύτες ενώθηκαν με τους μπολσεβίκους εργάτες, ύψωσαν κόκκινες σημαίες και διαδήλωναν στους δρόμους φωνάζοντας «Ζήτω οι Μπολσεβίκοι», «Κάτω η Ελλάς», «Κάτω η Ρουμανία». Ο Γάλλος Φρούραρχος Ταγματάρχης Ντε Βιλλεπέν διέταξε τον 10^ο Λόχο του 2^{ου} Ελληνικού Συντάγματος να διαλύσει την διαδήλωση. Αποτέλεσμα ήταν ο τραυματισμός πέντε Γάλλων ναυτών. Οι Γάλλοι ναύτες επέστρεψαν στα πλοία τους και απείθησαν να βομβαρδίσουν την πόλη. Το επεισόδιο έληξε κατόπιν παρέμβασης του Άγγλου Ναυάρχου Κάλθορν, ο οποίος κατέφθασε στο λιμάνι της Σεβαστουπόλεως, έγκαιρα πριν το υπόψη επεισόδιο λάβει γιγαντιαίες διαστάσεις³².

ΑΠΩΛΕΙΕΣ

Η συνολική δύναμη των ελληνικών στρατευμάτων σύμφωνα με το ιστορικό ημερολόγιο του Α' Σώματος Στρατού κατά την 6/19 Μαΐου 1919 ανερχόταν σε 23.351 άνδρες εκ των οποίων 842 αξιωματικοί και

²⁸ ΓΕΣ/ΔΙΣ, «Το Ελληνικόν Εκστρατευτικόν Σώμα εις Μεσημβρινήν Ρωσίαν, 1919», σελ. 327 (Έγγραφο Υπουργείου Στρατιωτικών Υπ' αριθ. 3217 στις 13-3-19).

²⁹ Όπως παραπάνω, σελ. 163.

³⁰ Όπως παραπάνω, σελ. 371 (Έγγραφο του Α' ΣΣ προς τον Στρατηγό Ντ' Ανσέλη, στις 22 Απριλίου 1919).

³¹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα η εχθρική συμπεριφορά Γάλλων ναυτών απέναντι σε Έλληνες στρατιώτες στην περιοχή της Σεβαστουπόλεως. Συμπεριφορά η οποία ανάγκασε τον Σχη Γαργουλιόδη του 2^{ου} Συντάγματος Πεζικού να αναφέρει σχετικά στο Ναύαρχο Κακουϊόδη (ΓΕΣ/ΔΙΣ, «Το Ελληνικόν Εκστρατευτικόν Σώμα εις Μεσημβρινήν Ρωσίαν, 1919», Παράρτημα 81, σελ. 367).

³² Όπως παραπάνω, σελ. 242. (Τα στοιχεία ελήφθησαν από το Ιστορικό Ημερολόγιο και την Έκθεση Πεπραγμένων του Α' ΣΣ στην Μεσημβρινή Ρωσία).

	Νεκροί	Αποβιώσαντες	Εξαφανισθέντες	Σύνολο	Τραυματίες	Σύνολο
Αξκοί	9	2	7	18	30	48
Οπλίτες	170	44	166	380	627	1.007
Σύνολο	179	46	173	398	657	1.055

22.509 οπλίτες. Οι συνολικές απώλειες ήταν 1.055 άτομα.

Στον παραπάνω πίνακα φαίνονται αναλυτικά οι απώλειες.

Στατιστικά οι απώλειες επί του συνόλου της ελληνικής δυνάμεως ήταν 4,70%, εκ των οποίων 5,70% αξιωματικοί και 4,47% οπλίτες³³. Οι κυριότερες όμως απώλειες θα πρέπει να επικεντρωθούν στον ανθούντα ελληνικό πληθυσμό της Ρωσίας. Οι ελληνικές μειονότητες υπέστησαν σφαγές, λεηλασίες και ένα μεγάλο μέρος εκδιώχθηκε από τη Μεσημβρινή Ρωσία, το οποίο κατέφυγε στην ελεύθερη πατρίδα ως πρόσφυγες.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η πραγματική κατάσταση στη Μεσημβρινή Ρωσία κατά την εποχή που άρχισε η αποστολή των πρώτων ελληνικών δυνάμεων ήταν εντελώς διαφορετική από αυτή που παρουσιάστηκε από τους συμμάχους. Υπήρχε η εντύπωση ότι ο αγώνας κατά των Μπολσεβίκων θα διεξαγόταν από το Ρωσικό Εθελοντικό Στρατό και τα συμμαχικά στρατεύματα θα περιορίζονταν στην κατοχή ορισμένων πόλεων και στην τήρηση της τάξεως. Υπήρχε όμως έλλειψη πληροφοριών τόσο για το Ρώσικο Εθελοντικό Στρατό όσο και για το στρατό των Μπολσεβίκων. Εκτιμούσαν ότι οι Μπολσεβίκοι ήταν άτακτα στίφη, στερούμενα οποιασδήποτε οργάνωσης και πολεμικών μέσων, που θα υπέκυπταν εύκολα μπροστά σε οργανωμένους στρατούς. Πληροφορίες που εμβόλιμα προωθούσαν Ρώσοι αριστοκράτες και

αστοί, πρόσφυγες που είχαν καταφύγει στην Ευρώπη, προκειμένου να πείσουν τους συμμάχους να αναλάβουν την υπερπόντια αυτή εκστρατεία. Επίσης επικρατούσε η άποψη ότι ο ντόπιος πληθυσμός ήταν φιλικός προς τους συμμάχους και θα συνέπραττε με ευκολία μαζί τους.

Οι όροι υπό τους οποίους τα ελληνικά στρατεύματα διεξήγαγαν τις επιχειρήσεις στη Ρωσία υπήρξαν πολύ μειονεκτικοί. Οι μονάδες δεν μπορούσαν να αποδώσουν στις επιχειρήσεις τη μέγιστη δράση τους διότι εισέρχονταν στον αγώνα είτε στερούμενες τα ποθυβόλα τους είτε στερούμενες τα μεταγωγικά τους, τα οποία δεν είχαν μεταφερθεί από την Ελλάδα. Ποτέ δεν μεταφέρθηκε μια πλήρης μονάδα, αλλιώς πάντοτε κατά κλιμάκια, τα οποία προωθούνταν κατευθείαν στο μέτωπο χωρίς την κατάλληλη υποστήριξη. Οι συνέπειες του κακού διακανονισμού της μεταφοράς, η άγνοια του εδάφους, η άγνοια της γλώσσας, η εχθρότητα του ντόπιου πληθυσμού, οι δυσμενείς κλιματολογικές συνθήκες, το επισφαρές των συγκοινωνιών, η δυσκολία του εφοδιασμού, η έλλειψη δυνάμεων, η πρωτοβουλία του εχθρού στις επιχειρήσεις, η έλλειψη αναπαύσεως και η υπερβολική κόπωση, κατάστησαν εξαιρετικά δύσκολο το έργο των Ελλήνων στρατιωτών που μάχονταν μακριά από την πατρίδα τους³⁴.

Όσον αφορά στα γαληνικά στρατεύματα, αυτά ήταν ιδιαίτερος μειωμένης σύνθεσης καθώς είχε ξεκινήσει η αποστράτευση τους. Οι Γάλλοι είχαν στείλει

³³ Όπως παραπάνω, σελ. 260.

³⁴ Από την επίσημη έκθεση της εκστρατείας του Α' Σώματος Στρατού στη Μεσημβρινή Ρωσία, παράγραφος «Συνθήκες Διεξαγωγής της Εκστρατείας».

Το Επιτελείον του Α΄ Σ. Στρατού επί της «Αμφιτρίτης» εν πλώ προς Σμύρνην εκ Ρουμανίας.

στη Ρωσία κυρίως αποικιακό στρατό ο οποίος δεν είχε καμία διάθεση να πολεμήσει. Υπήρξαν δε περιπτώσεις γαλλικά στρατεύματα να στασιάζουν και να ενώνονται με τους Μπολσεβίκους.

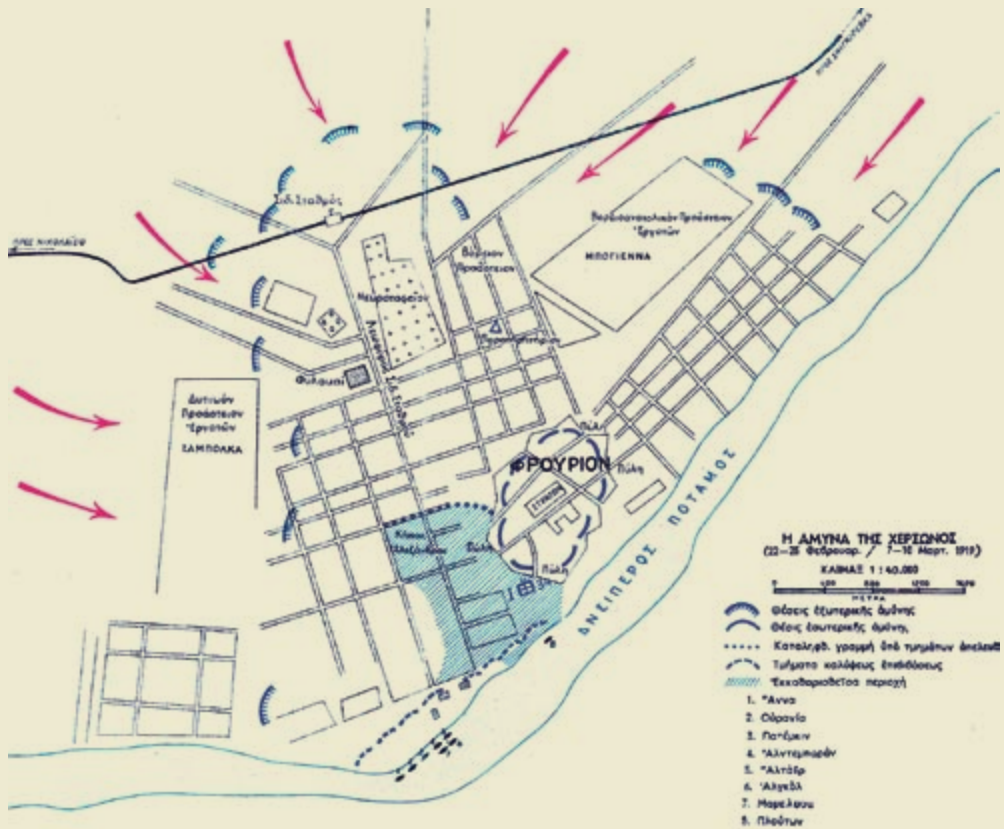
Γενικά η εκστρατεία στην Ουκρανία δεν μελετήθηκε σωστά από τους συμμάχους, δεν διατέθηκαν οι ανάλογες δυνάμεις για την εξασφάλιση του στρατηγικού σκοπού της, δηλαδή της εγκατάστασης μιας βάσεως επιχειρήσεων στη νότια Ρωσία. Η ελληνική μελέτη της εκστρατείας ήταν απόρροια της παντελούς έλλειψης πληροφοριών. Οι πληροφορίες επί της καταστάσεως ήταν ανεπίσημες, ελάχιστες, ανακριβείς και ασαφείς.

Η συμπεριφορά των Μπολσεβίκων απέναντι στις ελληνικές μειονότητες δεν πρέπει να εκληφθεί ως αποτέλεσμα της ελληνικής συμμετοχής στην εκστρατεία. Ουσιαστικά οι Μπολσεβίκοι συνέχισαν την εξωτερική πολιτική των Τσάρων, η οποία

προσέβληπε στην επέκταση της Ρωσίας προς τις θερμές θάλασσες. Απότοκο της πολιτικής αυτής ήταν η φιλοτουρκική στάση των Μπολσεβίκων.

Η ελληνική συμμετοχή στην εκστρατεία μπορεί να θεωρηθεί επιβεβλημένη μέσα από την οπτική γωνία της πολιτικής σκοπιμότητας. Η ελληνική κυβέρνηση την εποχή εκείνη απέβληπε στην απελευθέρωση και προσάρτηση στην Ελλάδα της Ανατολικής Θράκης και της περιοχής της Σμύρνης. Επιδιώξεις οι οποίες θα μπορούσαν να υλοποιηθούν μόνο με την υποστήριξη των συμμάχων.

Ανεξάρτητα από το αποτέλεσμα της συμμαχικής εκστρατείας, η άριστη εμφάνιση και η ισχυρή συνοχή των ελληνικών μονάδων, η πειθαρχία, ο ηρωισμός των ανδρών και η αξία των στελεχών, ενίσχυσαν τις αντιλήψεις των συμμάχων για την υψηλή αξία του ελληνικού στρατού και του ελληνικού παράγοντα γενικότερα.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η εκστρατεία στη Μεσημβρινή Ρωσία ήταν η πρώτη υπερπόντια αποστολή των ελληνικών δυνάμεων. Στο πλαίσιο αυτής της εκστρατείας είδαμε την αρμονική σε γενικές γραμμές συνεργασία μεταξύ γαλλικών και ελληνικών στρατευμάτων. Αναμφίβολα υπήρξαν και μελανά περιστατικά στη διάρκεια αυτής της συνεργασίας, τα οποία όμως δεν πρέπει να αμαυρώσουν τη συνολική εικόνα. Τα όποια αρνητικά σχόλια για τη γαλλική διοίκηση πρέπει να τα εξετάσουμε λαμβάνοντας υπόψη τις δυσμενείς συνθήκες διεξαγωγής της εκστρατείας, και το κυριότερο την έλλειψη πληροφοριών.

Η συμμετοχή του Ελληνικού Εκστρατευτικού Σώματος, παρά τις απώλειες, ενί-

σχυσε το κύρος του ελληνικού κράτους και εξύψωσε το γόντρό του. Παράλληλα ενίσχυσε τους δεσμούς της Ελλάδας με τη Γαλλία και εξασφάλισε την υποστήριξη της δεύτερης στις εθνικές μας διεκδικήσεις. Η ηρωική δράση του Ελληνικού Εκστρατευτικού Σώματος αναγνωρίστηκε από όλους τους συμμάχους και ιδιαίτερα από τους Γάλλους.

Ως επίλογο παρατίθεται η διαταγή της 1ης Ομάδας Μεραρχιών στις 24 Ιουνίου του 1919, όταν αποχώρησε το Α΄ Σώμα Στρατού³⁵:

«Τη στιγμή αυτή που τα ελληνικά στρατεύματα αποχωρίζονται οριστικά από την Ι.Ο.Μ. ο Στρατηγός Γκλιωντέλ εκφράζει προς αυτά την πλήρη ευαρέσκειά

³⁵ Όπως παραπάνω, Παράρτημα 96, σελ. 382.

του για τις θαυμάσιες στρατιωτικές αρετές που επέδειξαν στη Βεσσαραβία κάτω από τις διαταγές του. Αφού επί πολλούς μήνες έδειξαν την αξία τους και τη συναδελφικότητα τους μαχόμενα μαζί με τα γαλλικά στρατεύματα κάτω από τις διαταγές του Στρατηγού Ντ' Ανσέλημ, έδωσαν το ωραιότερο παράδειγμα καρτερικότητας και λαμπρής διαγωγής. Η διαγωγή τους προκάλεσε το θαυμασμό όλων των γαλλικών τμημάτων που βρίσκονταν σε επαφή με αυτά. Ο Στρατηγός Γκλιωντέλ χαιρετά τις ένδοξες σημαίες τους, απευθύνει προς άπαντες τους αξιωματικούς, υπαξιωματικούς και στρατιώτες τις θερμές τους ευχαριστίες. Εύχεται σε αυτούς από καρδιάς και εξ ονόματος όλων των Γάλλων συναδέλφων του, την επιτυχή εξακοπούθηση του λαμπρού τους έργου, μέχρι τη θριαμβευτική επάνοδό τους στις εστίες τους».

Ο Στρατηγός Berthelot.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ☞ ΔΙΣ/ΓΕΣ, «Το ελληνικόν Εκστρατευτικόν Σώμα εις Μεσημβρινήν Ρωσίαν», Αθήνα 1955.
- ☞ Κωνσταντίνος Νίδερ, «Η Εκστρατεία της Ουκρανίας», Μεγάλη Στρατιωτική και Ναυτική Εγκυκλοπαίδεια, Αθήνα 1927.
- ☞ Υπτιγου Πέτρου Καρακασώνη, «Ιστορία της εις Ουκρανίαν και Κριμαίαν Υπερπόντιου Εκστρατείας 1919», Εκδόσεις Λαμπροπούλου, Αθήνα 1933.
- ☞ Αντιγου Αθανάσιου Γεραμάνη, «Εκστρατεία εις Μεσημβρινήν Ρωσία 1919», Αθήνα 1980.
- ☞ «Επίσημη Έκθεση Πεπραγμένων του Α' ΣΣ στην Μεσημβρινή Ρωσία», εκ του αρχείου της ΔΙΣ, Φ263 Α.
- ☞ «Έκθεση της γενικής κατάστασης στην Οδησό του Δκτού του Α' ΣΣ», εκ του αρχείου της ΔΙΣ, Φ263 Γ.
- ☞ «Επίσημη Έκθεση Πεπραγμένων του 34^{ου} Συντάγματος Πεζικού», εκ του αρχείου της ΔΙΣ, Φ264 Β.
- ☞ «Επίσημη Έκθεση Πεπραγμένων του 1^{ου} Συντάγματος Πεζικού», εκ του αρχείου της ΔΙΣ, Φ264 Α.
- ☞ «Επίσημη Έκθεση Πεπραγμένων του 3^{ου} Συντάγματος Πεζικού», εκ του αρχείου της ΔΙΣ, Φ250 Η.
- ☞ «Σύντομη Έκθεση Επιχειρήσεων II Μερραχίας στην Ρωσία», εκ του αρχείου της ΔΙΣ, Φ263 Δ.
- ☞ «Εκστρατευτικό Συμμαχικό Σώμα εν Ουκρανία 1919», σημείωμα του ιστορικού τμήματος του γαλλικού επιτελείου στρατού, Ιούνιος 1953, εκ του αρχείου της ΔΙΣ, Φ264 Δ.
- ☞ Τηλεγραφήματα από το αρχείο του 3^{ου} Γραφείου της Επιτελικής Υπηρεσίας Στρατού, που αφορούν την εκστρατεία στη Μεσημβρινή Ρωσία, εκ του αρχείου της ΔΙΣ, Φ 319 ΣΤ.
- ☞ «Πολεμικές Επιχειρήσεις του Εκστρατευτικού Σώματος Ελληνικών Στρατευμάτων στη Νότια Ρωσία», του Ρωσικού Υπουργείου Αμύνης, Νοέμβριος 1992, εκ του αρχείου της ΔΙΣ, Φ 263/Α/2.
- ☞ Τζάχος Ε. Ε., Ο Ελληνικός Στρατός στη Μεσημβρινή Ρωσία 1919, Στρατιωτική Επιθεώρηση, Τεύχος 4/2001, ΓΕΣ 2001.
- ☞ Σχης (ΠΖ) Σπύρος Α. Γεραμάνης, Η Μάχη και η Εκκένωση της Χερσώνας, Πόλεμος και Ιστορία, Τεύχος 70, Ιαν. 2004.